

Yazar/Author
İlker BAYRAM*

Makale Adı/Article Name

Türkiye'nin Demokrasi Sürecinde Cevat Rifat Atilhan ve Türk Muhafazakâr Partisi

Cevat Rifat Atilhan and the Turkish Conservative Party in Türkiye's Democracy Process

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına gelinmesine rağmen Cumhuriyet Türkiye'sinde henüz çok partili hayat kültürü oturmamıştır. Ta ki Millî Kalkınma Partisi (MKP)'ne kadar. İş adamı Nuri Demirağ liderliğinde kurulan bu parti ile Türkiye'de bir dönüm noktası olmuş ve artık çok partili hayata geçilmiştir. Demirağ'ın araladığı kapıdan 1950 seçimlerine kadar geçen sürede 24 siyasi parti kurulabilmiştir. Ancak varlıklarını devam ettirmede çok da başarılı olamamışlardır. Bahsi geçen siyasi yapılanmalardan biri de Cevat Rifat Atilhan liderliğinde kurulan Türk Muhafazakâr Partisi (TMP)'dir. TMP'nin nizamnamesine bakıldığında gerek vatani ve milleti gerekse devleti ve İslam dünyasını ilgilendiren önemli hedefler vardır. Atilhan bu ideallerini milletin ekseriyetine duyurabilseydi partisinin kısa sürede sönmeyeceği muhakkaktı. Ancak maddi imkansızlıklar sebebiyle kendi nizamnamesinde bulunan hedeflerini halka anlatabileceği teşkilatlanmayı gerçekleştirmemesi ve *Mücadele* ile *Millî İnkılap* isimli yayınlarını devam ettirememesi sebebiyle siyasi yaşamdan sessizce kaybolup gitmiştir. Zaten dönemin iktidarı olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından hakkında düzenlenen tutanaklarda hem Parti Lideri Atilhan'ın hem de Parti'nin kendisinin pek de dikkate değer görülmediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Muhafazakâr Partisi, Cevat Rifat Atilhan, Muhafazakârlık, Türk Siyasal Hayatı.

ABSTRACT

Despite the end of the Second World War, the culture of multi-party life has not yet been established in Republican Turkey. Until the National Development Party. With this party founded under the leadership of Nuri Demirağ, there was a turning point in Turkey and the transition to multi-party life was achieved. From the door opened by Demirağ until the 1950 elections, 24 political parties were established. However, they were not very successful in continuing their existence. One of the political structures in question is the Turkish Conservative Party, founded under the leadership of Atilhan. When we look at the regulations of TMP, there are important targets both domestically and internationally. If Atilhan could introduce these ideals to the majority of the nation, it is certain that they would not fade away in a short time. However, due to financial impossibilities, he quietly disappeared from political life due to his inability to organize an organization that could explain the targets stated in his own regulations to the public and to continue his publications. In fact, in the minutes prepared by the government of the period, it is understood that both the Party and Atilhan were not considered very noteworthy.

Keywords: Turkish Conservative Party, Cevat Rifat Atilhan, Conservatism, Turkish Political Life.

Extended Abstract

Although he was one of the founders of the National Development Party, the country's first opposition party, Atilhan left the Party due to disagreements with Nuri Demirağ, the Party Chairman and soon founded the Turkish Conservative Party. This time, he became the Founding Chairman. Such an evaluation was made to determine whether there are fundamental differences in the parties of Atilhan, who is the founder of both parties.

It was observed that the programs of the twenty-four parties established in the five-year period from the establishment of the National Development Party to the 1950 elections had common values. It has been determined that these are national culture and secularism.

However, most of the political parties mentioned disappeared from Turkish Political History because they did not receive sufficient support from the public after the first elections.

It has been noticed that there is no previously published article directly about the Turkish Conservative Party. While carrying out this study, a total of 11 pages of documents written in Ottoman Turkish related to the Party, found in the Republic Archives, were examined. In addition, the establishment regulations of the examined Party and the National Development Party, of which Atilhan was among the founders, were scanned by comparing them with each other. Both archive documents and establishment regulations were the two main reference sources in this study. In addition, primary sources such as the press of the period and the transactions of the Grand National Assembly of Turkey, and secondary sources such as compilations containing the subject under study were also used.

As a result of the analysis, it was seen that although Atilhan was a patriot and a nationalist, the Turkish Conservative Party he founded did not find enough response from the public. One of the biggest reasons for this can be stated as the Party's inability to complete its organization throughout the country due to financial difficulties. For the aforementioned reason, it was not possible for the people to get to know the Party and learn about the Party's dreams for the future of the country. As a matter of fact, before Atilhan could achieve the aims he set for his nation and homeland through the Party, the Party had to be dissolved on its own.

Before founding the Turkish Conservative Party, Atilhan founded the National Development Party, which can be considered the first opposition party of the country, together with businessman Nuri Demirağ and Hüseyin Avni Ulaş, the only opposition MP of the second term of the Turkish Grand National Assembly. For this reason, in this study, the articles in the founding regulations of the two parties mentioned were examined one by one. Since the main subject of study in this review is the Turkish Conservative Party, comparisons were made based on the regulations of the said Party.

As a result of this comparison, it has been seen that there are thirty-nine articles in the regulation of the Turkish Conservative Party, the name and logo of the Party are mentioned in Article 26, and the Party's administrative system and statements about its administrators are mentioned starting from Article 27. Therefore, it is understood that the first twenty-five articles are based on the basic policy of the Party. It has been determined that nine of these articles have similar content to the articles in the National Development Party Regulation. No similarity was observed in the remaining sixteen items. It is understood from here that Atilhan tried to reflect and realize his own world and ideals in the Party established under his leadership.

When sixteen separate articles, of which there are no similar contents, were evaluated in the National Development Party's regulation, Atilhan said; basic human rights and freedoms, the responsibilities of the state to its citizens and increasing the welfare of its citizens, the obligations of the citizens to the state, the positive impact that the recovery of the economy will have on the citizens, the future of the country and its citizens, the basic and general structure of the society and the family, national and spiritual values and patriotism, social It is clearly understood the importance he attaches to preventing injustice and injustice, and to strengthening the unity of Turkey and the Islamic world. From all these, it can be seen that Atilhan values both citizens and the state, as well as Muslims and Muslim states.

Finally, in the notes in the archive document about the Turkish Conservative Party that was accessed and used in this study; It has been stated that Atilhan is someone who doesn't keep his words and is not worth taking seriously, and that he constantly uses national and moral values to gain the favor of the people. It was also stated that due to financial difficulties, the Party could not meet its needs and could not ensure the continuation of the Mücadele newspaper. In addition, it was written that those who trusted him and became members of his Party were mostly veterans of the War of Independence, workers and small tradesmen. In the same document; It was stated that Atilhan recently took a rival stance against Nuri Demirağ, with whom he was a companion in the National Development Party, the Republican People's Party and the Democratic Party, but could not receive enough favor from the public. Since this document was prepared by the ruling party of the period, it is understood that the National Development Party was not taken seriously by the CHP and was not seen as a rival.

1. Türk Muhafazakâr Partisi'nin Kuruluşu

Türkiye'de, MKP'nin kurulduğu 18 Temmuz 1945¹ tarihi ile ilk demokratik seçimlerin yapıldığı 14 Mayıs 1950 tarihleri arasında kurulan yirmi dört siyasi partinin neredeyse tamamının programlarında gelenek, din ve laiklik konularına yer verilmiştir (Duman, 1997: 63).

Bununla birlikte Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1945'te Meclis'in açış konuşmasında, ülkede demokrasinin tam olarak oturabilmesi için muhalefet partisine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir (TBMMTD, 1 Kasım 1945: 7; Şentürk, 2019: 459; Toker, 2020: 63; Timur, 2020: 19). Buradan da İnönü'nün MKP'yi kafasındaki muhalefet partisi olarak görmediği anlaşılmaktadır. Nitekim yine CHP içinden çıkan kişilerce Demokrat Parti (DP)'nin kurulması için İnönü oldukça teşvik edici olmuştur (Demir ve Özduygün, 2021: 376).

Şerif Mardin MKP, Arıtma ve Koruma Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi ve TMP'yi İslamcı olarak tanımlanan kesimlerin temsilcisi olduklarını iddia etmiştir. Ancak yukarıda bahsedilen partiler 1950 seçimlerinde seçmenlerin desteğini alamadıkları için dağılmışlardır (Mardin, 2017: 130). Bu bilgilerin neticesinde bahsi geçen partilerin halkın geneline hitap edemedikleri anlaşılmaktadır.

Nuri Demirağ ve Hüseyin Avni Ulaş ile birlikte MKP'nin üç kurucusundan biri olan Cevat Rifat Atilhan, Başkan Nuri Demirağ ile anlaşamayınca Parti'den ayrılmıştır (Bozkurt, 2020: 17-18; Bozkurt, 2012: 357). TMP, Atilhan'ın milliyetçi muhafazakâr anlayışını açıkça ortaya koyduğu ilk parti olmuştur. TMP, programında dinden bahsetmese de umdelerinde "ahlâk"ı İslâm'la özdeşleştirmekte ve bu ikisini aynı temelde değerlendirmekteydi. Atilhan, TMP'yle birlikte ilk kez İslâma kuvvetli bir vurgu yapmakta ve onu toplum için vazgeçilmez bir değer olarak görmekteydi. Bu, 1930'lardaki söylemlerinde İslâma yer vermeyen Atilhan'ın yaşadığı en radikal değişimlerden biri olmuştur (Bozkurt, 2012: 358).

TMP kurulmasına rağmen teşkilatlanıp ülke çapında faaliyette bulunamamıştır. Tarık Zafer Tunaya; Parti'nin kurucularını Cevat Rifat Atilhan, Banka memuru Zekai Dik ve Tüccar Yekta Göreli olarak belirtirken (Tunaya, 1952: 710) Mustafa Murat Çay ise Doktora Tezi'nde Cevat Rifat Atilhan, Müteahhid Şükrü İşdeğer ve emekli banka şefi Behçet Demirgil'i kurucular² olarak ifade etmiştir. Aynı tezde Tunaya'nın kurucuları farklı belirtmesinin sebebi, kendisinin 10 Nisan 1947 tarihinde İstanbul Valiliği'ne verilen başvuru dilekçesindeki isimleri kurucu kabul etmesi olarak açıklanmıştır (Çay, 2013: 154). Ayrıca Cevat Rifat Atilhan, Şükrü İşdeğer

¹ Hulusi Şentürk, valiliğe MKP'nin kuruluşu için verilen dilekçe tarihinin 24 Temmuz 1945 olmasından, partinin kuruluş tarihinin 24 Temmuz olması gerektiğini belirtmiştir. Şentürk, İçişleri Bakanlığı'nın yayımladığı "Türkiye'de Siyasi Dernekler" isimli kitabın ikinci cildinde MKP'nin kuruluş tarihinin 18 Temmuz 1945 yazılmakta olduğunu ancak bu tarihte Parti'nin kurulması ile ilgili resmî bir gelişme olmadığını ifade etmiştir. Şentürk'e göre büyük olasılıkla bu tarih sehven yazılmıştır. Bu tarihi esas alan pek çok yerde de kuruluş tarihi 18 Temmuz olarak kullanıldığını belirtmiştir. bk. (Şentürk, 2019: 459).

² Türkiye'de Siyasî Dernekler, C.2, s. 455.

ve Behçet Demirgil'in kurucular³ arasında olduğu bilgisine hem Parti Kuruluş Nizamnamesi'nde (TMP Nizamnamesi, 1947: 14) hem de TBMM tutanaklarında yer verilmiştir (TBMMTD, 12 Mayıs 1972: 637). Parti'nin kurulmasının ardından dönemin ulusal basınında kuruluşuna dair hiçbir habere rastlanmaması oldukça dikkat çekicidir⁴.

Parti'nin yayın organları *Mücadele* gazetesi ile yeniden yayın hayatına başlayan *Millî İnkılâp* dergisiydi⁵. Parti'nin amblemi, kırmızı zemin üzerinde beyaz hilal ve yukarıdan aşağıya doğru ayakta bir bozkurt idi. Parti'nin açılışı, Taksim Kristal Gazinosunda tahminen 60- 70 kişilik bir katılımcı kitlenin huzurunda gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında emekli General Cafer Tayyar (Eğilmez) gibi ordu mensupları ile, bazı muvazzaf subaylar dikkat çekmektedir. Parti lideri Cevat Rifat Atilhan, açılıştaki Parti'nin kuruluş gayesini ve savunduğu görüşleri açıklayan kapsamlı bir konuşma yapmıştır. Atilhan konuşmasında, TMP'yi, "dindar ve müfrit milliyetçi" şeklinde tanımlamıştır. Millî Mücadele'yi bir din harbi olarak tasvir eden ve kahramanlarını da "mücahidi fi sebilillah" tabiriyle vasıflandıran Atilhan, Millî Mücadele menkıbelerini anlatırken, şehitleri hürmetle yâd etmiş ve dinleyenleri ayağa kaldırarak kısa bir dua ettirmiştir. Partisini manevi ve maddi bir halâskar olarak vasıflandıran Atilhan, bir gün iktidara geleceklerini ve memleketi refaha kavuşturacaklarını savunmuştur (Bozkurt, 2012: 179) .

Atilhan ayrıca, Beşiktaş Şubesi'nin açılışında yaptığı konuşmada; Parti'nin nizamnamesinde yer almayan ve merak edilen birçok hususta açıklayıcı bilgiler vermiştir. Yirmi beş yıldır devam eden CHP iktidarını bir "vesayet" idaresi olarak tanımlamış ve bu iktidarı "zümre tahakkümü ve sui idare" kurarak millet iradesini hiçe saymakla suçlamıştır. CHP'den ayrılarak yeniden iktidar hesapları yapan DP'li vekillerin de CHP ile aynı derecede sorumlu olduklarını hatırlatan Atilhan, muhtemel bir DP iktidarının milletin istediği ideal ortamı oluşturamayacağını iddia etmiştir (Bozkurt, 2012: 180).

Atilhan'ın TMP'yi kurmasının ardından Kudüs Müftüsü Hacı Emin El Hüseyini, ona gönderdiği mesajda Siyonist teşkilata karşı olan "cihadını" takdir ve tebrik etti (Bozkurt, 2018: 113). Bu da Atilhan'ın yaptıklarının İslam dünyasında ilgiyle takip edildiği sonucunu vermektedir.

2. Millî Kalkınma Partisi ile Türk Muhafazakâr Partisi'nin Kuruluş Nizamnâmeleri Açısından İncelenmesi

TMP'nin programında temel hedefler; adaleti, demokrasiyi, ahlakı, refahı, umranı (ülkeyi bayındır hale getirmeyi) sağlamak olarak açıklanmış. Tunaya'ya göre Parti programına İslami bir görünüm hakimdir (Tunaya, 1952: 711; Yücel, 2006: 32). Parti programı, Tarık Zafer Tunaya tarafından İslamcı olarak tanımlansa da Parti'nin din konusundaki tutumu tam anlamıyla açık değildi. Bunun yanında Atilhan'ın ifadelerinde muhafazakârlık kavramı belirliyordu:

"Bizim anlayışımıza göre muhafazakârlık; millî, dinî, sosyal ve ekonomik tekâmülün remzidir. Ecdadımızdan bize miras kalan görünür görünmez bütün iyi şeyleri, iyi ananeleri muhafaza etmesini bilen muhafazakârlık, aynı zamanda ecdat yadigârını asri ihtiyaçlara göre tekâmül ettirmesini de biliyor. Şurasını iyice hatırlamalısınız ki, cihanda demokrasiyi meydana getirenler muhafazakârlardır. Bunun için bu mefhum şimdiye kadar layık olduğu ihtiram mevkiini muhafazaya muvaffak olmuşur: Maksudımızı kısaca şöyle hülâsa edebiliriz: Biz benliğimizi ve

³ Görüldüğü üzere TMP'nin kurucuları arasında halk tarafından tanınan ve teveccüh gösterilen kişiler bulunmamaktadır. Bu sebeple Parti'nin liderinin bu özelliklere sahip birisi olması için uğraşmıştır.

⁴ Parti'nin kuruluş tarihi olan 8 Temmuz 1947 tarihinin akabindeki 9-11 Temmuz arasındaki 3 günlük *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Ulus* ve *Vakit* gazetelerinin sayıları incelenmiş olup ilgili habere rastlanmamıştır. Ayrıca *Büyük Doğu*'nun ilgili tarihteki sayısı da incelenmek istenmiş ancak 6 Haziran 1947'deki 66. sayısından sonraki 67. sayısının 10 Ekim 1947'de çıktığı görülmüştür. Yine de bahsi geçen sayıda yer alan yazılar incelenmiş ancak TMP ile ilgili herhangi bir yazıya rastlanmamıştır.

⁵ Ancak maddi imkansızlıklar dolayısıyla *Millî İnkılâp* yalnızca 6 sayı yayımlanırken Ankara'da bulunan Millî Kütüphane'den yapılan tespite göre *Mücadele* yalnızca 5 sayı yayımlanabilmiştir.

üzerinde tahripkârane propagandalar yapılan öz hürriyetimizi muhafazaya azmetmiş olduğumuz için bu ismi aldık. Yapıcılık, görüş farkları, çalışma metotları ve bütün modası geçmiş sistemlere itibar etmememiz bizim mümeyyiz vasıflarımızdır.”

Bunun yanında Parti, programı çerçevesinde düşünüldüğünde MKP'ye benzediği görülmektedir. (Bozkurt, 2012: 183; Çay, 2013: 156).

2.1. Millî Kalkınma Partisi ile Türk Muhafazakâr Partisi'nin Kuruluş Nizamnâmelerindeki Benzer Maddeler

Her iki partinin genel amacı: Türk milletini yüceltmek, kalkındırmak olarak belirtilmiştir (MKP Nizamnamesi, 1945: 1; TMP Nizamnamesi, 1947: 1).

MKP'nin kuruluş amacında yer alan; “milletin emanet ettiği an'anelere sadakat göstermek” ifadelerinin (MKP Nizamnamesi, 1945: 1) benzeri TMP'nin nizamnamesinde Madde 1'de yer almamaktadır (TMP Nizamnamesi, 1947: 1).

TMP Nizamnamesinde Madde 2'de yer alan “idare şeklinin cumhuriyet olduğu” ifadeleri (TMP Nizamnamesi, 1947: 1) MKP Nizamnamesinde Madde 3'te geçmektedir (MKP Nizamnamesi, 1945: 2).

TMP Nizamnamesinde Madde 4'te “tüm seçimlerin tek dereceli yapılacağı” belirtilirken (TMP Nizamnamesi, 1947: 2) aynı içerik MKP Nizamnamesinde Madde 5'te yer almaktadır (MKP Nizamnamesi, 1945: 3).

TMP Nizamnamesinde Madde 5'te “her 100 bin nüfusta bir milletvekilinin seçileceği” ifade edilirken (TMP Nizamnamesi, 1947: 2) benzer ifadeler MKP Nizamnamesinde Madde 13'te rastlanmaktadır (MKP Nizamnamesi, 1945: 4).

TMP Nizamnamesinde Madde 6'da “Ayan Meclisi”nin kurulmasından bahsedilirken (TMP Nizamnamesi, 1947: 2) aynı içeriğe MKP Nizamnamesinde Madde 10, 11 ve 12'de yer verilmiştir (MKP Nizamnamesi, 1945: 4). Konu ile ilgili tek farklılık, Ayan Meclisi üyeleri TMP'de 50 olarak tespit edilmişken MKP'de 40 olarak belirlenmiştir.

TMP Nizamnamesinde Madde 7'de yer alan “adaletin ve yargı mensuplarının bağımsızlığının sağlanması gerekliliği” (TMP Nizamnamesi, 1947: 2) MKP Nizamnamesi'nin 2., 22., 23. ve 24. Madde'lerinde yer almıştır (MKP Nizamnamesi, 1945: 7).

TMP Nizamnamesinde Madde 14'te “öğretmenlerin ve üniversite hocalarının sosyo-ekonomik konumlarının yükseltilip toplum içinde kendilerine pozitif ayrımcılığın uygulanmasının, köy üstü yerleşimlerde okulların bulunmasının gerekliliği savunularak bunlar gerçekleştiği takdirde memleketin kalkınmasının sağlanacağı” ifade edilirken (TMP Nizamnamesi, 1947: 5,6) MKP Nizamnamesinde Madde 18'de yalnızca öğretmenlerin toplum içindeki konumlarının yükseltileceğine dair daha dar kapsamlı bir içeriğe rastlanmaktadır (MKP Nizamnamesi, 1945: 6).

TMP Nizamnamesinde Madde 16'da “köylülerin maddi ve sosyal şartlarının iyileştirilmesi, bu doğrultuda kurulması planlanan İmar Vekaleti vasıtasıyla köylerin en az iki yüz hane olacak hale getirilmesi” ve Madde 18'de “çifçinin ve tarımın iyileştirilmesi için Tarım Bakanlığı vasıtasıyla çalışılacağı” belirtilirken (TMP Nizamnamesi, 1947: 7, 8) MKP Nizamnamesinde Madde 32'de ülkede gayet verimli olan ancak üretim yapılmayan topraklarda Ziraat Bankası vasıtasıyla köyler oluşturulup bu sayede üretimin artırılmasından bahsedilmiştir (MKP Nizamnamesi, 1945: 9, 10).

2.2. Türk Muhafazakâr Partisi Nizamnamesi'nde Yer Alan Fakat Millî Kalkınma Partisi Nizamnamesi'nde Bulunmayan Maddeler

TMP Nizamnamesinde “temel insan hakları ve özgürlüklerinin her vatandaş için devletin koruma ve garantisinde bulunduğu” Madde 3'te yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 1,2) benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde görülmediği tespit edilmiştir.

TMP Nizamnamesinde “devlet memurlarının en etkin şekilde görevlendirileceği ve memurların özlük haklarının iyileştirileceği” Madde 8'de yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 2,3) benzeri bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde Madde 18'de yalnızca öğretmenlere yönelik olduğu görülmüştür (MKP Nizamnamesi, 1945: 6). Buradan Atilhan'ın, MKP'nin Nizamnamesi'ni geliştirerek TMP Nizamnamesini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde “askerliğin vatan hizmeti olarak her vatandaşın yapması gereken bir vazife olduğu ve fiziki sakatlık sebebiyle yapılan tecillerin haricindeki tüm tecillerin iptal edileceği” Madde 9'te yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 3) benzeri içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir.

TMP Nizamnamesinde “maliye sistemi alanında düzenlemelere gidileceği ve paranın değerinin artırılmasına yönelik çalışılacağı” Madde 10'da yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 3) benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde Madde 35'te, yalnızca vergileri düzenleme ile ilgili olarak yani TMP'deki benzer maddeye göre daha dar kapsamlı bir biçimde geçtiği görülmüştür (MKP Nizamnamesi, 1945: 10,11). Buradan da Atilhan'ın milleti ilgilendiren meselelere önem verdiği ortaya çıkmaktadır.

TMP Nizamnamesinde Madde 11'de, İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması düşünüldüğü, bu bakanlık vasıtasıyla devletin organizasyonu ile ülkenin imarının 15 sene içinde dünyada en ileri seviyede olan ülkeler düzeyine çıkarılmasına dair planlanlara ayrıntılarıyla yer verilmiştir (TMP Nizamnamesi, 1947: 3,4). Benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın ülkenin geleceği için önemli düşüncelere sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde “üretimin artırılması adına işçilerin haklarının iyileştirilmesi ve korunması”na dair karar, Madde 12 ve 13'te yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 5) benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın toplumun çoğunluğunu oluşturan insanlara yönelik plam proje çalışmalarının olduğu ve bu insanlara hitap ettiklerine dair mesaj verdiği anlaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde Madde 15'te “evliliğin teşvik edilmesi hatta evlenme çağına gelip de evlenmeyen erkeklere yaptırım uygulanması, kadınların yuvasında analığını yapması için gerekli şartların sağlanacağı”na dair karar yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 6, 7) benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Buradan Atilhan'ın toplumun temel yapısı olan aile mefhumuna ne kadar önem verdiği dolayısıyla millî konularda muhafazakâr yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşıldığı gibi bazı hususlarda Türk Medeni Kanunu'ndan farklı düşündüğü izlenimi de edinilmektedir⁶.

TMP Nizamnamesinde Madde 17'de “yurdumuza dışarıdan yerleşmek için gelenlere ayrı köylerin kurulmayıp mevcut köylere ek yeni hanelerin yapılmasına ve gelenlerin tarımsal üretime katkı sağlaması için ortam hazırlanması”na dair karar yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 8) benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir.

⁶ Türk Medeni Kanunu'nun kabulü için bk. (Taş, 2022: 122).

Buradan da Atilhan'ın toplumun temel yapısının korunması hususuna ne kadar önem verdiği dolayısıyla bu konuda korumacı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde Madde 19'da “on beş yıl içinde nüfusun 30 milyonu bulması için Sıhhat Vekaleti vasıtasıyla anne ve bebek sağlığına önem verileceği, halkın sağlığını korumak için sağlık merkezlerinin yeterli hale getirileceği”ne dair ifadeler yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 8, 9) benzer içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın devletin ve milletin daha güçlü hale getirilmesine önem verdiği anlaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde Madde 20 ve 21'de “şehit yakınlarına, gazilere ve İstiklal Madalyası sahipleri ile bu kişilerin çocukları ve eşleri gibi yakınlarına devletin maddi ve sosyal anlamda daha fazla destek olacağı”na dair karar yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 9) benzeri içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde bulunmadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın millî değerlere ne kadar önem verdiği dolayısıyla bu konularda muhafazakâr yapıya sahip olduğu görülmektedir.

TMP Nizamnamesinde Madde 22'de “emekliler arasındaki adaletsizliklerin giderilerek mağdur durumda olanların geçmişe dönük haklarının da iade edileceği”ne dair ifade yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 9) benzeri içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın halkın sosyal ve ekonomik konularda yaşadığı zorluklara oldukça önem verdiği tespit edilmektedir.

TMP Nizamnamesinde Madde 23'te “ticaretin tamamen serbest bırakılacağı, devlet tarafından engel oluşturulmayacağı, ticari alanda devletin sağladığı imkanlara halkın tamamının erişebilmesi için gerekli hukuki tedbirlerin alınacağı”na dair ifade yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 9, 10) benzeri içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde bulunmadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın halkın yaşadığı sorunlara ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde Madde 24'te “devlette görev yapanlar arasında konumlarını kullanıp haksız kazanç elde edenlere kamu davası açılacağı ve bu kişilerin gayrimeşru yollarla elde ettiği mallarına el konacağı”na dair ifade yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 10) benzeri içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde bulunmadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın sosyal hukuk devletine ve adalete ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

TMP Nizamnamesinde Madde 25'te “dış siyasette barışçıl bir politikaya sahip olunacağı, Türk-Arap Birliği kurularak oluşturulacak meclisin diğer dünya devletleriyle münasebet sağlayacağı”na dair karar yer alırken (TMP Nizamnamesi, 1947: 10) benzeri içerikli bir maddenin MKP Nizamnamesi'nde yer almadığı tespit edilmiştir. Buradan da Atilhan'ın uluslararası siyasette hem millî hem de muhafazakâr bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Millî Kalkınma Partisi ile Türk Muhafazakâr Partisi'nin Kuruluş Nizamnâmeleri Açısından Değerlendirilmesi

TMP'nin nizamnamesinde yer alan ilk 25 maddenin⁷ 9'unun ve kuruluş amacının MKP'nin nizamnamesinde yer alan maddelerle benzer içerikli olduğu tespit edilmiştir. Atilhan her ne kadar kurucusu olduğu MKP'den Demirağ ile anlaşamamasından dolayı ayrılmışsa da bu benzerlikler MKP'nin tesirinin Atilhan'ın dünyasında devam ettiğini göstermektedir.

⁷ TMP'nin nizamnamesinin 26. maddesinde Parti'nin adından ve logosundan bahsedilmektedir. Nizamname toplam 39 maddeden oluşmakta olup ilk 25 madde sonrasında yer alan maddelerde Parti'nin daha çok idaresi ve idarecileri ile ilgili içerikler mevcuttur.

Bunun yanında TMP'nin kuruluş nizamnamesinde yer alan 16 maddenin ise MKP'nin nizamnamesinde olmayan içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Buradan da Atilhan'ın, kendi öncülüğünde kurulan Parti'de kendi dünyasını ve ideallerini yansıtmaya ve gerçekleştirmeye yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. TMP'nin kuruluş nizamnamesinde yer alan ve farklı olan bu 16 maddede Atilhan'ın; temel insan hak ve özgürlüklerine, devletin vatandaşlarına karşı olan sorumluluklarına, vatandaşların refahının yükseltilmesine, yurttaşların devlete karşı olan yükümlülüklerine, ekonominin iyileşmesinin vatandaşta oluşturacağı olumlu tesire, ülkenin ve yurttaşların geleceğine, toplumun temel ve genel yapısına, aileye, millî ve manevi değerler ile vatan sevgisine, sosyal adaletsizliklerin ve haksızlıkların önlenmesine, Türkiye'nin ve İslam dünyasının birlik oluşturarak daha da güçlenmesine verdiği önem açık bir biçimde görülmektedir. Tüm bunlardan da Atilhan'ın hem vatandaşlara ve devlete hem de Müslümanlara ve Müslüman devletlere verdiği değer anlaşılmaktadır.

3. Arşiv Belgelerinde Türk Muhafazakâr Partisi

Tarık Zafer Tunaya'nın (Tunaya, 1952: 710) ve Mustafa Serhan Yücel'in (Yücel, 2006: 32) Parti'nin kuruluş tarihi olarak 8 Temmuz 1947 tarihini vermelerine rağmen Cumhuriyet Arşivi'nde temin edilen belgede yukarıda belirtilen tarihten önce TMP'nin kurulma ve örgütlenme çalışmalarını yaptığı anlaşılmaktadır. Ulaşılan arşiv belgelerinde⁸; 22 Mayıs 1947, 24 Mayıs 1947, 28 Mayıs 1947, 30 Mayıs 1947, 14 Haziran 1947 ve 14 Temmuz 1947 tarihlerinde kaleme alınan notlar yer almaktadır⁹ (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2).

3.1.22 Mayıs 1947 Tarihli Belgenin İçeriği

22 Mayıs 1947 tarihli belgede (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2), notu alan kişi Parti'nin merkezi olarak kullanılan Galata'da bulunan bir büroda Cevat Rifat Atilhan ile görüşüğünü belirtiyor. Görüşme sırasında Atilhan'ın kendisini Milis Albay olarak tanıttığını halbuki Atilhan'ın hatıratında yüzbaşılıktan emekli olduğunu belirttiğini dolayısıyla Atilhan'ın ya çok dalgın ya da safdil olduğunu belirtiyor. Konuşmasından edindiği izlenim ise gerek tahsili gerek kapasitesinin orta düzeyde olduğu yorumunda bulunuyor. Hatta konuşmalarından Atilhan'ın ne partilikten ne de siyasetten anlamadığı izlenimini edindiğini ifade ediyor. Sözlerine ehemmiyet veren kişilerin, birkaç madenci ve tütün deposunda çalışan işçiler olduğunu belirtiyor. Ayrıca Cevat Rifat'ın; Millî Mücadele'nin çok zor şartlarda kazanıldığına ve 1947'lerde yaşanan geçim sıkıntılarının tek çözümünün kendi partisinde olduğuna dair sözler sarf ettiğini ifade ediyor. Aynı notta işsizlik yüzünden Parti'de bulunmak zorunda olan Gazeteci Celal'in; parti mensubu kişilerin ekseriyetle düşük eğitim ve gelir sahibi kişiler olduğuna dair ifadelerine yer verilmiştir. Bunun yanında Cevat Rifat'ın Millî Mücadele'de birlikte hareket ettiği 100 kadar kişiyi de Parti'ye dahil ettiği belirtilmiştir. Müteahhid Şükrü İşdeğer'in destekleriyle haftalık yayın yapan *Mücadele* gazetesi¹⁰ toplamda 3 bin adet basılmaktaysa da yaklaşık 500 adedinin ancak satılabildiği geri kalanının ise ücretsiz olarak Parti'ye gelenlere dağıtıldığı da belirtilmiştir. Ayrıca Parti'ye mensup olanlardan herhangi bir aidat talep edilmediğinin de altı çizilmiştir.

3.2.24 Mayıs 1947 Tarihli Belgenin İçeriği

Bu belgede (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2), Parti'ye gayrimüslimlerden üye olmak için müracaatta bulunulmadığı gibi bir gayrimüslime bu konuda teklif götürülmediği de belirtilmiştir. Atilhan'ın, etkilediği bir polis müdürü vasıtasıyla polis arşivinden bir belgeyi kanun dışı olarak

⁸ Belgenin CHP tarafından hazırlatıldığı anlaşılmaktadır.

⁹ Belgenin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış aslı Ek 1'de verilmiştir.

¹⁰ Bahsi geçen gazetenin Millî Kütüphane'de yalnızca 5 sayısı tespit edilmiştir.

elde ettiği ve bunun da ispat edildiği ifade edilmiştir. Parti'ye kayıt için gelenlerin ekseriyetle işçi ve esnaf kesiminden oluştuğu ancak günlük üç beş kişiden ibaret olduğu yazılmıştır.

3.3.28 Mayıs 1947 Tarihli Belgenin İçeriği

28 Mayıs 1947 tarihli arşiv belgesinde (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2), Parti'nin faaliyette bulunmadığı söylentileri üzerine TMP Merkez İdare Heyeti'nin İstanbul Valiliği'ne giderek faaliyette olduklarını belirttiği ifade edilmiştir. Parti yöneticilerinin halka kendilerini tanıtabilmek için bir cuma günü Bayezid veya Fatih Camii'nde diğer cuma günü Galata'da Arap Camii'nde mevlit okutmaya¹¹ planladıkları ifade edilmiştir. Ayrıca Parti'nin yeni şubelerinin açılması çalışmalarına devam edildiği belirtilmiştir.

3.4.30 Mayıs 1947 Tarihli Belgenin İçeriği

Bu belgede (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2), Parti'nin yayın organı olarak kullanılması düşünülen *Mücadele* gazetesinin günlük olarak çıkarılması için çalışmalara başlanıldığı belirtilmiştir. Parti'nin başkanlığını Hüseyin Avni Ulaş'ın¹² kabul edeceği söylentisine rağmen Ulaş'ın bu teklifi reddettiği ifade edilmiştir. Birinin kolunu diğerinin ayağını kaybettiği Millî Mücadele gazilerinden iki kişinin Parti'ye üye yapıp kendilerinin Parti propagandasında bulunacakları belirtilmiştir. Ayrıca *Mücadele*'nin 3. sayısında Nuri Demirağ ve CHP hakkında eleştirel yazılara yer verildiği beyan edilmiştir.

3.5.14 Haziran 1947 Tarihli Belgenin İçeriği

14 Haziran tarihli belgede (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2) Parti'ye liderlik yapabilecek kimse bulunamadığı, *Mücadele*'nin 4. sayısını çıkarabilmek için borç para alındığı ifade edilmiştir. Basılan 3 bin adet gazetenin bayilere zamanında yetiştirilememesinden dolayı ancak bin adedinin dağıtılmış olduğu kalan 2 bin adedinin ise Parti merkezinde kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca maddi imkansızlıklardan dolayı Parti'nin yeni şubeler açmadığı, aynı sebepten dolayı, kişilerin para karşılığında propaganda yapması işine devam edilemeyeceği ifade edilmiştir. Parti lideri olarak tanınan ve sevilen birinin bulunması için çalışmaya devam edileceği belirtilmiştir. Ayrıca Tüccar Şükrü İşdeğer'in *Mücadele*'nin yeterince satmamasından dolayı desteğini kesmesiyle gazetenin devam ettirilmesi hususunda çok zorluk çekildiği beyan edilmiştir.

3.6.14 Temmuz 1947 Tarihli Belgenin İçeriği

Bu belgede (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2), TMP'nin kurulmasına dair çalışmaların tamamlandığı ve raporun yazıldığı tarihten 3 gün önce yani 11 Temmuz 1947'de Parti'nin ikinci kere faaliyete geçtiği belirtilmiştir¹³. Parti'nin açılışında CHP'li ve DP'li temsilcilerin de olduğu ifade edilmiştir. Diğer katılımcıların ise ekseriyetle Millî Mücadele'ye katılanlar, küçük esnaf ve işçiler olduğu yazılmıştır. Parti'nin Kurucular Heyeti Başkanı Cevat Rifat Atilhan'ın yaptığı konuşmada; ilkelerinin demokrasi, adalet, refah ve ümran olduğu, vatandaşlık temel hak ve hürriyetlerine riayet edileceği ve ettirileceği belirtilmiştir. Kendi programlarının CHP ve DP'nin programlarından daha verimli olduğu iddiasında bulunulmuştur. Tüm vatandaşlar ile birlikte ülkenin genelinde bir imar faaliyetine başlanacağı, diğer ülkelerle barış içinde yaşanacağı ve Türk-Arap Birliği gerekliliğine inandıkları belirtilmiştir. Bunun yanında Parti'nin logosunda bozkurt resmi¹⁴ bulunduklarını ifade ettikten sonra gelen soru üzerine Atilhan; Peker hükümeti ile dış politikada aynı doğrultuda düşündüklerini ancak iç politikada farklılıklarını belirtmiştir. Ayrıca köylü ve işçi sınıfının ve Millî Mücadele gazilerinin kalkındırılacağı ve

¹¹ Bahsi geçen mevlidin okutulduğuna dair bir bilgiye ulaşılmamıştır.

¹² TMP'nin başkanlığı için halk tarafından tanınan ve sevilen birini arama çalışmalarına devam edildiği anlaşılmaktadır.

¹³ Bu bilgiden TMP'nin kuruluş tarihi olarak belirtilen 8 Temmuz 1947 tarihinden önce de faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴ Bozkurt resmi vasıtasıyla hem Atilhan'ın hem TMP'nin milliyetçi bir duruş sergilendiği de anlaşılmaktadır.

kendilerine devletin desteğinin sağlanacağını ifade etmiştir. Özetle kendilerinin vatandaşlar arasında huzurun ve refahın sağlanacağını garantisini bildirmişlerdir. Raporda son olarak Parti'nin maddi imkansızlıklardan dolayı *Mücadele* gazetesini çıkaramadığı ve Demirci Mehmet Efe'den¹⁵ maddi yardım alındığı belirtilmiştir.

3.7. Belgelerden Çıkan Sonuç

Arşiv belgelerinde (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2) yer alan notlarda, Atilhan'ın; bir dediği bir değini tutmayan, pek de ciddiye alınmaya değmeyen biri olduğu, halkın teveccühünü kazanmak için millî ve manevî değerleri sürekli olarak kullandığı, maddi imkansızlıklardan dolayı ne Parti'nin ihtiyaçlarını karşılayabildiği ne de *Mücadele*'nin devamını sağlayabildiği, kendisine güvenip Parti'ye üye olanların ekseriyetle Millî Mücadele gazileri, işçiler ve küçük esnaf grubundan oluştuğu, yakın zaman önce MKP'de yol arkadaşlığı yaptığı Nuri Demirağ'a, CHP'ye ve DP'ye rakip bir duruş sergilediği¹⁶, bununla birlikte halktan yeterli teveccühü alamadığı anlaşılmaktadır.

4. TMP'nin Kapanması

Tunaya'nın 1952'de yayımladığı *Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952)* isimli eserinde TMP'nin halen faaliyette olduğu belirtilirken (Tunaya, 1952: 711) Yücel, Parti'nin 1953'te kapatıldığını belirtmiştir (Yücel, 2006: 32). Her iki kaynakta da TMP'nin kapanma sebebi belirtilmemiştir.

Bununla birlikte Mart 1950'den itibaren Atilhan; *Büyük Doğu*'da yazmaya başlamasının ardından aynı senenin Ağustos ayında TMP'nin Büyük Doğu Cemiyeti (BDC)'ne katılacağını açıklamış ve BDC'de¹⁷ genel başkan yardımcısı görevine getirilmiştir (Bozkurt, 2012: 192; Ak, 2016: 79). Bu bilgilerden de anlaşılmaktadır ki Atilhan TMP'den ümidini kesmiş¹⁸ ve TMP'nin siyasi varlığını devam ettirmekte ısrarcı olmamıştır. Neticede zaten fiilî olarak sona ermiş olan Parti'nin kapanması Yücel'e göre 1953'te gerçekleşmiştir (Yücel, 2006: 32). Celil Bozkurt ise TMP'nin 1952'de kendi kendine dağıldığını ifade etmiştir (Bozkurt, 2012: 189). Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi'nde TMP'nin 16 Haziran 1952'de kendi kendine kapandığı belirtilmiştir (TBMMTD, 12 Mayıs 1972: 637). Bu bilgilerden de anlaşılmaktadır ki TMP 16 Haziran 1952'de herhangi bir mahkeme kararı olmadan doğal süreç sonucunda 16 Haziran 1952'de kapanmıştır.

1960 yılına kadar parti kapatmada dikkat çeken bir husus, partilerin tek bir merci tarafından kapatılmamış olmasıdır. Partiler, 1923- 1960 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararıyla, sıkıyönetim komutanlığı tarafından, sulh ceza mahkemeleri tarafından, asliye ceza mahkemeleri tarafından ya da ticaret mahkemeleri tarafından kapatılmıştır. Bu dönemde Anayasa Mahkemesi'nin henüz kurulmamış olması parti kapatmaların farklı kurumlar tarafından yapılmasına neden olmuştur. Bahsi geçen zamanda henüz siyasi partilerin tabi olacağı yasal çerçevenin çizilmemiş olmasının getirdiği, çok başlılığın sonucu olarak parti kapatmalara karar verecek tek bir yetkili merci oluşturulamamıştır. Söz konusu dönemde partiler adına diğer bir eksiklik ise siyasi partiler kanununun olmayışıdır. 1965 yılına kadar siyasi partiler cemiyet

¹⁵ Ege'de Yunan işgaline karşı yürütülen savunmanın liderlerinden Demirci Mehmet Efe'den gelen bu yardımın temel sebebinin Atilhan'ın Millî Mücadele'de yer alması olduğu düşünülmektedir.

¹⁶ TMP'nin, CHP ve DP'ye karşı duruşu ve bahsi geçen iki partinin birbirinden farklı olmadığı değerlendirilmesinde bulunduğu Mustafa Murat Çay'ın Doktora Tezi'nde de belirtilmiştir. Bk. (Çay, 2013: 155).

¹⁷ Bozkurt'a göre, Atilhan 22 Mart 1951'de yaşanan "Kumarhane Hadisesi" sonrası BDC'den ayrılmıştır.

¹⁸ Atilhan'ın TMP'den ümidini kestiğinin en büyük delili ise 27 Ağustos 1951'de İslam Demokrat Partisi'ni kurmasıdır. Bk. (Bozkurt, 2020: 25).

olarak addedilmiş ve faaliyetleri Cemiyetler Kanunu kapsamında değerlendirilmiştir (Ünal, 2015: 151).

Sonuç

MKP'nin kurucuları arasında yer alan Atilhan, edindiği tecrübeyle TMP'yi kurmuş ancak bu sefer kendi ideallerini rahatlıkla yansıtabileceği bir partiye sahip olmuştur. TMP'nin muhafazakâr yapısı millî ve manevî değerlerin korunması ve devam ettirilmesi gayesini gerçekleştirmeye yönelik olmuştur. Bununla birlikte döneminde ve sonrasında, doğru olmayan biçimde, "İslamcı" olarak tanımlanmıştır.

TMP muhafazakâr yapısıyla dönemin iktidarı CHP'ye muhalif olarak kurulmuştur ve bu doğrultuda politikalar üretmiştir. İsmet İnönü liderliğindeki CHP'de ise bu dönemde laiklik konusunda yumuşama görülmüştür. Bunun en önemli sebebi çok partili hayata geçişle oluşan rakipler karşısında CHP'nin rekabet edebilir hale gelme hedefidir. Bu doğrultuda ilk adım, 17 Kasım 1947 tarihinde başlayan 7. Olağan Kurultay'da atılmıştır. Bahsi geçen Kurultay'da; dinî inancından dolayı kimseye müdahale edilemeyeceği ve ibadetler ile ayinlere karışılmayacağı ifade edilmiştir.

Cevat Rifat, bir diğer muhalefet partisi olan DP'ye de muhalifti. Sürekli olarak DP'nin CHP içinden çıkanlar tarafından kurulduğunu öne sürmekteydi. Böylece DP'nin iktidar olan CHP'den bir farkının olmadığını halka inandırmayı hedeflemekteydi. Atilhan bu sayede TMP'yi önce ana muhalefet konumuna getirmeyi ardından iktidara gelmeyi planlamaktaydı. Nitekim Atilhan Parti Programı'nda halkın ihtiyaçlarına cevap verdiğinden o kadar emindi ki nizamnamenin sonunda: "Yurddaş! Bu program senin yükselmen için senin derdini dinleyerek ve ihtiyaçlarını görerek hazırlanmıştır. Beğenirsen, düşüncene uygun görürsen sen de aramıza katıl!" sözleri yer almaktadır.

TMP hakkında ulaşılan ve bu çalışmada yararlanılan arşiv belgesinde yer alan notlarda; Atilhan'ın ve Partisi'nin halka ulaşamadığı bu sebeple halktan yeterli desteği sağlayamadığı belirtilmiştir. Nitekim TMP her ne kadar maddi imkansızlıklardan olumsuz etkilenmişse de muhafazakâr yapıya sahip olan halkın karşısına muhafazakâr bir nizamnameyle ve söylemle çıkmasına rağmen Parti'nin halkın genelinde bir tesir uyandıramadığı ve kaybolup gittiği görülmüştür.

Atilhan, 1947'de kurduğu TMP'yle siyasal İslamcılık açısından Türkiye'de öncü olmuştur. Necmettin Erbakan'ın liderliğinde 1970'in Ocak ayında kurulan Millî Nizam Partisi ile ortaya çıkan "Millî Görüş" ile Atilhan'ın siyasal İslamcı görüşlerinin önemli benzerlikleri bulunmaktadır. Bu görüşte yer alan; İslam Dünyasının bir araya gelmesi, Masonik yapılanmanın karşısında olunması Atilhan'ın görüşleriyle oldukça örtüşmektedir. Bunun yanında Erbakan'ın siyasette İslamî söylemleri tıpkı Atilhan gibi rahatlıkla dile getirdiği görülmüştür. Dolayısıyla Atilhan'ın görüşlerinin günümüzde Millî Görüş'ü savunduğu bilinen partileri de etkilediği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada TMP incelendiği gibi aynı dönemde var olan MKP, İslam Koruma Partisi ve Millet Partisi hakkında da çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Yukarıda bahsi geçen partilerle aynı dönemde var olan Muhafazakâr Toprak Emlâk Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İdealist Parti, Serbest Demokrat Partisi, Sosyal Adalet Partisi ve Çiftçi Köylü Partisi gibi dinî hassasiyetlerini dile getiren partiler hakkında da incelemeler yapıp bilimsel araştırmalar kaleme alınabilir.

Kaynakça

- Ak, S. (2016). *Necip Fazıl ve Büyük Doğu Sosyal, Siyasal Mücadele Tarihi*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Akşam (1947, Temmuz 9). (10320), 1-8.
- Akşam (1947, Temmuz 10). (10321), 1-8.
- Akşam (1947, Temmuz 11). (10322), 1-8.
- Bozkurt, C. (2012). *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Bozkurt, C. (2018). Bir Yahudi Aleyhtarının Anatomisi: Cevat Rifat Atilhan. *İsrailiyat*, (2), 102-119 .
- Bozkurt, C. (2020). *Demokratik Hayatta Siyasal İslam'ın Doğuşu: İslam Demokrat Partisi*. İstanbul: Libra Yayınları.
- Büyük Doğu (10 Ekim 1947), 3 (67), 1-16.
- CA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. Cumhuriyet Halk Partisi [CA, 490.1.0.0]. Dosya/Gömlek No 728/495/2.
- Çay, M. M. (2013). *Cevat Rifat Atilhan -Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Cumhuriyet (1947, Temmuz 9), (8226), 1-6.
- Cumhuriyet (1947, Temmuz 10). (8227), 1-6.
- Cumhuriyet (1947, Temmuz 11), (8228), 1-6.
- Demir, Ş. ve Özduygün, Y. (2021). Demokrat Parti İktidarında Türkiye'nin Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı. *Süirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2), 374-392 .
<https://doi.org/10.53586/susbid.1023750>
- Duman, D. (1997). *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millî Kalkınma Partisi Nizamnamesi. (1945). Atlas Matbaası.
- Şentürk, H. (2019). *İslamcılık - Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Taş, Erhan, (2022). Türk Medeni Kanunu'nun Kabul Edilmesi (1926). Y. E. Tansü ve S. Çerkezoğlu (Ed.), *Tarih Araştırmaları I*, (1. Baskı, s.107-139) içinde. Ankara, İksad Publishing House.
- Timur, T. (2020). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toker, M. (2020). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952)*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Türk Muhafazakâr Partisi Nizamnamesi. (1947). Sinan Basımevi Matbaası.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD)* (1 Kasım 1945). 7. Dönem. 1. Birleşim. 20. Cilt.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD)* (12 Mayıs 1972). 3. Dönem. 88. Birleşim. 24. Cilt.
- Türkiye'de Siyasî Dernekler*, C.2, T.C İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yay., Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1950
- Ulus (1947, Temmuz 9), 1-6.
- Ulus (1947, Temmuz 10), 1-6.
- Ulus (1947, Temmuz 11), 1-6.
- Ünal, S. (2015). Türkiye'de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasal Partiler . *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), 100-156. <https://doi.org/10.17828/yasbed.43547>
- Vakit (1947, Temmuz 9), (10687), 1-6.

Vakit (1947, Temmuz 10), (10688), 1-6.

Vakit (1947, Temmuz 11), (10689), 1-6.

Yücel, M. S. (2001). *Demokrat Parti*. İstanbul: Ülke Kitapları.

Yücel, M. S. (2006). *Türkiye'nin Siyasi Partileri (1859-2005)*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Çatışma beyanı

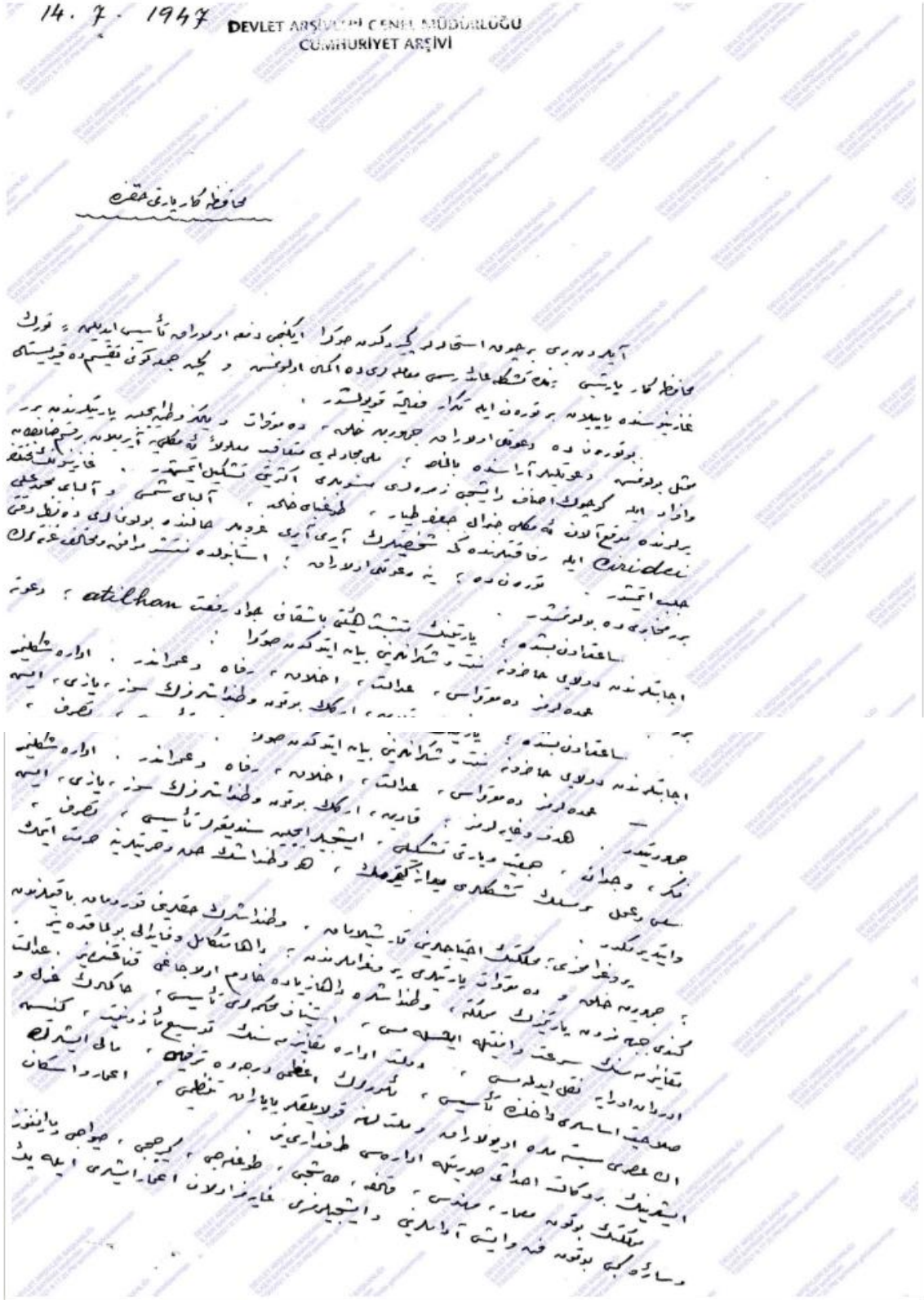
Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kuruluş ile finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ekler

Ek 1: Cumhuriyet Arşivi'nden ulaşılan, Türk Muhafazakâr Partisi hakkında tutulan raporlar (CA, 490.1.0.0/ 728/495/2).

رفعتی حضرت یا سائک یا ربیعک مدافعین کی کہ کتر لریکی دیار قیہ اولامه علامه سند ایمان حرمین
 سے آید بولدی وہ سویم سیکم در
 طوعنا خالدک ؛ کہ سیکم سبب لکندہ کہ نہک سفوک ارلاماس دلاقی ایم ؛ یا
 دعوتی اولامہ نہ مکتبہ صوباید وہ بر ذائقہ واقفہ کلیدی و یا خود وہ مؤثر طرندہ مسیحہ
 کونہ رلدی تحبہ ایولکن در
 کہ مکتبہ آلبای حسن ایم
 بیڈ مکتبہ *Ciridaei* مکتبہ مکتبہ ایولکن در
 آلبای لکوتی ص قیہ نادرہ ہی اولامہ شہ ایہ مکتبہ در

. x x x .

دیاری حقیق بندہ کزہ معلقات کترہ علامه
 دیوجن صحبہ کترہ نہ مادی یاری یاری کترہ ایولکن قورجید آسانہ سویلہ نویکی و قعلا
 بومادی یاری یاری به لیرت جت اور نادرہ براتر کورہ مدلی
 آئیک ادنیکی کترہ ہی
 صفایہ بلکہ یاریک و نه صورتہ تدارک ایولکن معلقات اولامه دینی خورین علامه
 آئیک در
 دیوجن مکتبہ مکتبہ مکتبہ
 علامه اولامه دینی

28. 5. 1947

DEVLET ARŞİVİ GENEL BAŞDÜŞÜKÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

تورک محافظه کار پارتیسیه نامه ندرت :

۱- پارتیسیه سی حقیقت بیله ختم کرده ندرت ایله جهاد ادرینه باز بیلده توضیح نکره ندرت
جناپ ادرینه کورده تورک محافظه کار پارتیسیه مرکز اداره لکته : بوشلوق باقیلمه استانبول
دریغده مراصفه د پارتیسیه لکته کی تعالیه و اعضا قیدینه درام ایلک اولدوغی بر اول اعلوی
ایده حقیقت بیلیریک قورونده بولوندرغی د دون اداره لکته اعضا لکته برقی حیدر برایتی ندرت
ایستمد اولدوغی قورونلک د

۲- پارتیسیه اداره لکته : منی کادردره سید دوستدرک بر رملرینه اتمان ایلیک ادرینه برجه
کوی بازیر ویا تیغ کورده بولوندرغی دیکر برجه کورده غلط ده عرب جهامنده اولدوش قورونلک
دوهره کورده پارتیسیه حقیقت ایچیم کورده ایچیمه ساجب سطرده برور غایب ایلیانه کورنده
بولوندرغی د برکدرک اداره لکته اعضا سطرده برکجه لکته کورنده نوری بیلیریک قورونده لکته اولوندرغی
قورونلک د بوشلوق اولدورده کی یازار کوی سولایه نوری بیلیریک قورونده قورونده قورونده
قورونده ۶۸ ندرت کورنده بایلیجه لکته برکجه لکته کورنده قورونده قورونده

۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵- پارتیسیه نامه ای قورونده

۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۲۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۳۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۴۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۵۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۶۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۷۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۸۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۰- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۱- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۲- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۳- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۴- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۵- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۶- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۷- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۸- پارتیسیه نامه ای قورونده
۹۹- پارتیسیه نامه ای قورونده
۱۰۰- پارتیسیه نامه ای قورونده

Atilhan
Samarqil
عنه اولدور انم

24. 5. 1948

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

تورک میخلفه کاره یارتمه نامه جملر:

- ۱- تورک میخلفه کاره یارتمه نامه فیصله عیالده ده قلمی برین منوب کیرک : آلمانیلر واسا بولمه بر راجعت ده واقع ارغارلیق آکلستلمه در .
 - ۲- یارتمک برکونده قاسچ پتده ده برتعه آجهده عاقولنده بولوندهن بلیرلمه در .
 - ۳- برتیمک تشکیک آراسده معلولده بولوندهن اخلدوره *Myqan* و *Ermen* آرنده ایج صوبای ایله اسمن اکره یلمه بیه بر لانه فریختک بولوندهن و شیمک کایس و تفریس لندنه بولوندهن طوندنه درعهده اولوندهن ده بوخده قیلده ایترک در . فریختک اسمن یاریمه اکره بولوب بلیریمکدر .
 - ۴- یارتمه نویسندهده جواد رفعت *atılhan* : اویم بیه نه اول : کدیس بلایتمک نقتنه اولوندهن نه نامه جودله اعلی و کله ایتمک بولسه بیری اولوندهن لولوندهن ایلم آرنده بجه ایتم بولسه اولوندهن نامه بولسه جلدیر نامه جود ایلم قلم اولوندهن بر قلم نه جیمه یارتمه ده حوک درجه م صورتده بر ناریم عاده تک درغی اولوندهن تقیسی دیرتمه .
 - ۵- یارتمه بولوندهن ایتمه : ایچدیگ شطاف بولوندهن سنده فعالیتده و دام ایتمک درله .
- هکونه ایچ بیه ایتمه واضاف راجعت ایتمک و قیلده ایچ ایتمک در .
- عنه اولوندهن

۳

